

Europa. Algunes reflexions cristianes

Antoni Matabosch

Director de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Barcelona (ISCREB)

EN ELS DARRERS DECENNIS les confessions cristianes presents a Europa s'han preocupat repetidament per Europa, les seves arrels, missió, preocupacions, reptes de futur. Per a catòlics, ortodoxos i protestants Europa va més enllà de la Unió Europea i comprèn des dels Urals fins a l'Atlàntic, la gran Europa. D'entre els molts documents existents n'hem escollit tres de molt significatius per la seva claredat i per l'esperit ecumènic que traspuen.

I Assemblea Ecumènica Europea (Basilea, 1989)

La Conferència d'Esglésies Europees (KEK, 120 esglésies membres) i el Consell de les Conferències Episcopals Europees (CCEE, 25 conferències episcopals) convocà a Basilea 600 representants de totes les confessions cristianes d'arreu d'Europa per reflexionar sobre «Pau i justícia» a Europa. El document final és una magnífica reflexió sobre la missió d'Europa en el món i en la tasca dels cristians sobre la pau, la justícia i l'ecologia, especialment el capítol V, «Vers l'Europa de demà».

Aquest capítol s'inicia amb una reflexió sobre el passat: «La història d'Europa és una història de grans realitzacions culturals i científiques i del desenvolupament i valors humans fonamentals així com

La casa comú «ens recorda que tots els pobles d'Europa tenen fonaments comuns en la seva història, el seu patrimoni cultural, els seus valors. També que el terme “Europa” no designa solament una part del continent».

de savieses i experiències espirituals. Al mateix temps, és una història de violència endèmica, alhora sobre el nostre continent i sobre tot el món. Per a molts pobles en el món, aquesta part relativament petita del globus anomenada “Europa” no és sinònim de recerca de la dignitat humana, de la llibertat i de la justícia social, sinó d'expansió colonial, d'esclavatge, de racisme, de discriminació, d'exploració econòmica, de domini cultural i d'irresponsabilitat ecològica» (n. 46).

L'assemblea recorda la divisió europea entre l'est democràtic i l'oest encara sota el comunisme. Estem al mes de maig de 1989, pocs mesos abans de la caiguda del mur i dels règims comunistes. Constata tres fets que considera molt significatius: la millora de les relacions Est-Oest; les reformes democràtiques a la Unió Soviètica i a altres països de l'Europa oriental; i el procés d'integració de l'Europa occidental. L'Assemblea vol contribuir a cercar la unitat d'Europa. «Les Esglésies, diu, són cridades, sens dubte, a superar les divisions que continuen separant els països del nostre continent. Nosaltres, europeus, no hauríem d'acomodar-nos a la situació actual» (n. 54). Però adverteix que «la distensió i la reconciliació a Europa no han de ser fetes a costa dels països d'Àsia, d'Àfrica i d'Amèrica Central i Llatina. No sols cal continuar preocupant-se de la injustícia sagnant que hi ha en les relacions econòmiques d'Europa amb les nacions pobres, sinó que cal també aprofundir la relació sobre aquest problema. Una Europa que hagi resolt els seus propis problemes i dificultats estarà en millors condicions per a assumir les seves responsabilitats respecte a les altres» (n. 56).

Per descriure l'Europa que l'Assemblea desitja, fa servir una potent imatge: «La casa comú europea». Aquesta visió de la casa comú, diu, «ens recorda que tots els pobles i estats d'Europa tenen fonaments comuns en la seva història, el seu patrimoni cultural, els seus

valors. Ens recorda també que el terme “Europa” *no designa solament una part del continent*. En una casa comú hi ha responsabilitats comunes. No és acceptable que algunes de les seves parts estiguin arruïnades, mentre que d’altres són sumptuoses. En una casa comuna ha de regnar un esperit de cooperació i no de confrontació. Cal subratllar també que la visió d’una casa europea comú implica el qüestionament de tots els panys, barreres i fosses que fan impossible la comunicació» (n. 66). Conviure, però, molta gent en un espai petit requereix, hi afegeix, un «*reglament de casa*» per tal que la vida en comú sigui possible, i que hauria de tenir els següents elements:

- El principi d’igualtat de tots els que viuen a Europa tant si són forts com febles.
- El reconeixement de valors com la llibertat, la justícia, la tolerància, la solidaritat, la participació.
- Una actitud positiva envers els partidaris de religions, de cultures i de concepcions diferents.
- Portes obertes, finestres obertes a intercanvis personals i a idees. Ningú hauria de tenir por de dir la veritat.
- Diàleg en lloc d’afrontar els conflictes amb violència.
- Hauria de ser una casa oberta, un lloc de refugi i de protecció, una zona acollidora i d’hospitalitat en la qual els hostes no sofririen discriminació sinó que serien tractats com a membres de la família.
- Els qui viuen a la casa europea haurien de disposar-se a lluitar contra les desigualtats entre els rics i els pobres a Europa, contra la divisió entre el Nord i el Sud a Europa, contra el tractament discriminatori dels estrangers, contra la injustícia de l’atur en massa, contra la indiferència respecte als joves i contra l’abandonament de les persones ancianes.

«L’Església a Europa», de Joan Pau II (2003)

Aquest document postsinodal de 2003 és com una Carta Magna dels desafiaments i les tasques futures a Europa de l’Església catòlica.

Repetidament s'intenta presentar la cultura europea prescindint de l'aportació del cristianisme, que ha marcat el seu desenvolupament històric i la seva difusió universal.

No amaga cap de les dificultats i posa fites d'actuació ben clares. El papa assenyalava set reptes de l'Església a Europa (nn. 7-9):

- Un enfosquiment de l'esperança: «El temps que estem vivint, apareix com una època desconcertant. Tants homes i dones semblen desorientats, insegurs, sense esperança, i molts cristians estan sumits en aquest estat d'ànim.»
- La pèrdua de la memòria i de l'herència cristianes, unida a una mena d'agnosticisme pràctic i d'indiferència religiosa, per la qual cosa molts europeus fan l'efecte de viure sense base espiritual i com a hereus que han malgastat el patrimoni rebut al llarg de la història. Es vol excloure l'herència religiosa i en particular la profunda ànima cristiana d'Europa.
- Una certa por d'afrontar el futur. «La imatge del futur que es proposa resulta sovint vaga i incerta. Del futur es té més temor que desig. Ho demostren, entre altres signes preocupants, el buit interior que tenalla moltes persones i la pèrdua del sentit de la vida.»
- Una difusa fragmentació de l'existència, on preval una sensació de solitud i es multipliquen les divisions i les contraposicions.
- Un afebliment creixent de la solidaritat, relacionat amb una difusió de l'individualisme.
- «A l'arrel de la pèrdua de l'esperança hi ha l'intent de fer prevaler una antropologia sense Déu i sense Crist.» Sovint es considera l'home com a centre absolut de la realitat, ocupant el lloc de Déu. L'oblit de Déu ha portat a l'abandó de l'home.
- Repetidament s'intenta presentar la cultura europea prescindint de l'aportació del cristianisme, que ha marcat el seu desenvolupament històric i la seva difusió universal.

Davant aquest i altres reptes el papa presenta la realitat de la fe

«Europa ha de convertir-se en part activa en la promoció i realització d'una globalització “en la” solidaritat».

cristiana present a Europa; va a les fonts profundes del missatge cristià d'on brolla la seva força perenne i exhorta a proclamar l'Evangeli de l'amor i la solidaritat i el diàleg arreu. Al final del document (108-121) el papa fa com una síntesi de la tasca a Europa de l'Església catòlica juntament amb les altres confessions cristianes:

- Mostrar i ajudar a reconèixer que el cristianisme ha estat en el nostre continent un factor primari d'unitat entre els pobles i les cultures i de promoció integral de l'home i dels seus drets. «La modernitat europea mateixa, que ha donat al món l'ideal democràtic i els drets humans, obté els propis valors de la seva herència cristiana.»
- En el procés de transformació que està vivint, Europa és cridada, primer que res, a retrobar la seva veritable identitat. En efecte, diu el papa, encara que s'hagi format com una realitat molt diversificada, ha de construir un model nou d'unitat en la diversitat, comunitat de nacions reconciliada, oberta als altres continents i implicada en el procés actual de globalització.
- L'ampliació de la Unió Europea, que a poc a poc arribarà tots els pobles que tenen la mateixa herència, cal que es faci amb respecte a les respectives peculiaritats històriques i culturals.
- «Per donar un nou impuls a la pròpia història (Europa) ha de reconèixer i recuperar els valors fonamentals que el cristianisme ha contribuït de manera determinant a adquirir i que podrien sintetitzar-se en l'afirmació de la dignitat transcendent de la persona humana, del valor de la raó, de la llibertat, de la democràcia, de l'Estat de dret i de la distinció entre política i religió».
- Dir «Europa» ha de voler dir «obertura». Europa sempre s'ha construït acollint i anant més enllà dels mars, a l'encontre d'altres pobles, altres cultures, altres civilitzacions.

- «Europa ha de convertir-se en part activa en la promoció i realització d'una globalització “en la” solidaritat. A aquesta, com una condició, s'ha d'afegir una mena de globalització “de la” solidaritat i dels seus corresponents valors d'equitat, justícia i llibertat.»
- Europa necessita una dimensió religiosa, s'ha de deixar tocar per la mà de Déu. Necessita apuntalar-se sobre els valors autèntics, que tenen el seu fonament en la llei moral, universal, inscrita en el cor de l'home. «L'Església catòlica està convençuda de poder donar una contribució singular al projecte d'unificació, oferint a les institucions europees, en continuïtat amb la seva tradició i en coherència amb les indicacions de la seva doctrina social, l'aportació de comunitats creients que cerquen de dur a terme el compromís d'humanitzar la societat a partir de l'Evangeli, viscut sota el signe de l'esperança.»

Donar una ànima a Europa. Missió i responsabilitat de les Esglésies (Viena 2006)

El maig de 2006 el Consell Pontifici per a la Cultura i el Patriarcat Ortodox de Moscou celebrà a Viena una trobada de 40 experts per treballar durant tres dies el tema d'Europa. Al llarg del col·loqui es féu una anàlisi bastant dura de la situació europea (especialment per part dels ortodoxos): crisi de la casa europea, crisi cultural i d'identitat cristiana, demogràfica, crisi espiritual i moral. Es posà especialment l'accent en la secularització a l'Europa Occidental. El missatge final fa un resum de les interessants jornades i n'extreu quatre conclusions: 1) «Estem tots preocupats pel futur de les nacions europees i el seu rol en el món modern. Les tradicions ortodoxa i catòlica pertanyen a la mateixa civilització europea, han contribuït a la formació de cultures diverses en el continent europeu i en altres parts del món. Estem units no solament per una herència religiosa històrica i cultural, sinó també per una mateixa concepció de la ma-

Només la unió dels principis de llibertat i de responsabilitat moral permetrà d'assegurar a Europa el seu bé comú present i futur.

nera de comportar-se en la vida privada i pública d'avui. Creiem que la civilització europea requereix la protecció i la promoció de la llibertat i de la dignitat humanes... Al mateix temps, no podem concebre l'èxit ple del desenvolupament d'Europa que en la mesura que es fonamenti sobre un sistema sòlid alhora que flexible de formació d'individus moralment responsables.» 2) Avui més que mai, els països europeus tenen necessitat de promoure el camp de l'educació de la moralitat, si no volen arribar a totes les formes d'extremisme. 3) Les organitzacions religioses tradicionals tenen el dret i el deure de treballar juntament amb totes les persones de bona voluntat en els camps de la ciència, l'educació i els mitjans. La cultura és un vehicle de fe i és el nostre principal aliat en la causa de l'educació religiosa. 4) «Sense inspirar-se en sòlids principis morals, característics de les nostres dues tradicions religioses d'Europa i de nombroses Escoles de pensament seculars, els europeus no seran pas capaços d'afrontar de manera correcta els desafiaments del món modern. Només la unió dels principis de llibertat i de responsabilitat moral permetrà d'assegurar a Europa el seu bé comú present i futur. Estem oberts a una acció comun amb aquells que participen d'aquesta convicció, així com oberts a aquells que no comparteixen plenament aquestes idees, però que estan oberts a la discussió. N'estem convençuts: els cristians, tot predicant l'esperança que ens aporta la resurrecció de Crist, units als homes i a les dones d'altres creences o conviccions, poden ajudar a tothom a viure en una societat de justícia i de pau arrelada en l'ètica.»

Valors cristians per a una Europa amb futur

L'autor d'aquest article va fer una aportació sobre alguns dels

Quins elements de tradició i d'origen cristià poden contribuir a fer una Europa més humana?

valors o aportacions cristianes que cal conservar o reforçar pel bé d'Europa. Dit d'una altra manera, quins elements de tradició i d'origen cristià poden contribuir a fer una Europa més humana? Són aquests:

1.- **La noció de persona.** En la tradició judeocristiana trobem la gran novetat que Déu vol establir una relació d'amor/amistat amb cada home i amb cada dona. Tots els éssers humans són amics de Déu de la mateixa manera. Tots són iguals i valuosos. No són Déu, però són imatge de Déu. La suprema dignitat de tot home/dona és un bé «democràtic» inqüestionable, és un bé cultural suprem i no negociable. En la reflexió cristiana posterior, aquesta dignitat humana fou anomenada «persona» i implica quatre dimensions principals. La persona és subjectivitat i autopossessió, es pertany i s'administra (és el valor únic i irrepetible de tota persona). També és obertura al tu i als altres. És ser amb els altres, solidàriament. És, finalment, obertura a Déu.

2.- **La història, espai de la llibertat creativa de l'home.** L'esdevenir-se històric té un sentit que està en mans de l'acció humana singular i col·lectiva. No hi ha un determinisme fatalista, ni un etern retorn. Hi ha un món i una societat que van creant una cultura portada per la mà de l'home. Res més lluny d'una visió tràgica del procés històric, tot i que a causa de la llibertat podem avançar o retrocedir. La realitat és producte de la llibertat.

3.- **Primacia del ser sobre del tenir.** Si no es posa en primer terme cada persona humana i la seva maduració personal, és fàcil caure en el «fetitxisme de la mercaderia», com diria Marx. El consumisme i el productivisme radical ens emboliquen en una roda on som absorbits per allò que és extern i que en el seu excés no ens fa pas més persones. És una caiguda en l'exterioritat personal i en les tiranies de la propaganda.

4.- **Primacia de l'àgape sobre el logos.** No es tracta pas de menystenir l'aportació grega i il·lustrada de la raó i la racionalitat, sinó de refusar un racionalisme unidimensional. La dignitat de la persona humana exigeix que tot (també allò més enginyós i agut) estigui amarat per l'amor. No sense raó es parla ara de la «intel·ligència emocional». Sant Agustí ja deia que «no és pot entrar en la veritat si no és per la caritat»; només una raó arrelada en allò més radical, que és l'amor, es revela com el més raonable i, per tant, com la matriu més fecunda de tota bona cultura. Això també ens ajuda a entendre la raonabilitat de la fe.

5.- **Rehabilitació del paper nutritiu de la tradició.** Fa unes dècades va semblar que Europa volia llançar-se cap al futur sense tenir en compte les seves arrels. La tradició és la memòria de la història, és com la família per als fills. Una cultura desmemoriada es converteix en desarrelada, inestable i efímera. La cultura ha de ser també creativa, lluny de tota fosilització. En el passat, Europa ho ha sabut fer bé.

6.- **Obertura al transcendent.** Quan una societat es tanca sobre si mateixa i no s'obre a tot allò que la depassa, s'asfixia, queda eixarreïda. És aquella obertura a allò que s'anomena els transcendents: la bellesa, la veritat, la bondat. Inclou la religió, però s'amplia a altres dimensions. Aquesta obertura és l'origen de grans empreses i creacions.

7.- **Solidaritat universal des de la unitat de la família humana.** Si la tradició europea ens ensenya que tots els homes i dones som iguals en dignitat i formem una sola humanitat, hauríem de ser solidaris amb tot el món habitat. Fins ara, però, no hem estat capaços de ser capdavanters a l'ajut al Tercer Món. «L'Europa que hem estat cridats a construir —diu el Card. Martini— hauria de ser capaç d'oferir a tot el món una nova contribució de saviesa: la que brolla d'aquella cultura mil·lenària que la sava vital cristiana ha contribuït a fer madurar en el curs dels segles. En efecte, es demana a Europa que no es tanqui sobre si mateixa, sinó que continuï estant oberta a tota forma de cooperació, sobretot a favor dels pobles i els països més necessitats. També en favor de la construcció d'una civilit-

No n'hi ha prou de crear la «casa comú europea», cal contribuir a formar una «família de nacions».

zació en la qual l'home es torni a reconciliar amb la creació, amb ell mateix». No n'hi ha prou de crear la «casa comú europea», cal contribuir a formar una «família de nacions».

8.- **Dret dels pobles.** Entre les noves generacions de drets humans, al costat dels individuals i econòmics, cal posar-hi els drets dels pobles els quals basats en una cultura pròpia formen una nació, encara que no tinguin estat. Joan Pau II ha repetit moltes vegades aquesta doctrina, especialment davant de l'ONU, l'any 1995. La Unió Europea hauria de reflexionar seriosament sobre els inconvenients i les injustícies que implica estar fonamentada només en les nacions-estat. La U.E. hauria d'estar igualment atenta a la unificació universal i a la pluralitat d'entitats que la componen.

9.- **Estructures universals i principi de subsidiaritat.** Per a assolir i afermar un món solidari que respecti tots els pobles de la terra és cada vegada més necessari crear estructures internacionals: un nou dret internacional, una nova estructura mundial econòmica i financera, tribunals que ajudin a superar tensions entre pobles, un govern universal i democràtic que superi les actuals sobiranes, etc. Com a principi rector d'aquesta nova forma de comunitat mundial caldrà aplicar amb rigorositat el principi de subsidiaritat segons el qual tot el que es pugui fer a un nivell inferior no cal que ho faci un de superior, a fi d'assegurar al màxim la participació de tothom a tots els nivells. Seria bo que Europa en fos un bon exemple.

10.- **Perdó reconciliador, acollida i gratitud.** Per dur a terme aquests valors que estan en la tradició d'Europa calen unes actituds de fons que són inequívocament cristianes i profundament humanes i humanitzadores. Per superar de veritat els enfrontaments, les guerres, o el terrorisme, arriba un moment que només el perdó porta a la reconciliació i a la pau veritable i duradora. Només una actitud

Per superar de veritat els enfrontaments, les guerres, o el terrorisme, arriba un moment que només el perdó porta a la reconciliació i a la pau veritable i duradora.

acollidora de tota mena de vida i de tota persona (vingui de prop o de lluny) pot posar una base estable de convivència ciutadana. La gratitud és la capacitat que un té de contemplar quelcom com un do rebut, com un regal, que s'ha de guardar amb cura. Europa i el món s'hauria de viure com un intercanvi recíproc de dons.